21. Panther K.-U. Metonymy / K.-U. Panther, L. Thornburg // Geeraerts D. The Oxford handbook of cognitive linguistics. – Oxford : OUP, 2007. – P. 236-264.

Стаття присвячена вивченню типів номінації мовних одиниць в англійській та українській мовах. Найменування одягу скласифіковано за такими параметрами: первинні та вторинні, мовні та мовленнєві, елементні та ситуативні, самостійні та несамостійні, мотивовані та немотивовані, кваліфікативні, запозичення.

Ключові слова: *типи номінацій, денотація, запозичення, конотація, мотивована/ немотивована словотвірна деривація.*

The article is devoted to the study of language units nomination types in English and Ukrainian. Clothes names have been classified according to the following criteria: primary and secondary, language and speech, elemental and situational, dependent and independent, motivated and non-motivated, qualifying, borrowings.

Key words: *types of nomination, denotation, borrowing, connotation, motivated/non-motivated word-forming derivation.*

Вікторія Урядова

(Київ)

УДК 81’44=531=161.1=111

МЕТОДИКА ЗІСТАВЛЕННЯ СЛОВОТВОРЧИХ АФІКСІВ У РІЗНОСИСТЕМНИХ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ КОРЕЙСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Розглядаючи словотворення як один із процесів мовної номінації, простежується вплив мови й мовної картини світу на творчу діяльність людини в сфері пізнання світу [1]. Утім, незважаючи на значну кількість праць зі словотвору, що з’явилися протягом останніх років [3, 4, 6 та ін.], проблемним залишається питання про його системність, оскільки не визначено з достатньою переконливістю кількісний і якісний склад словотворчих афіксів, які можна було б розглядати як системоутворювальні елементи словотворення, не досліджено всі взаємозв’язки між елементами, що утворюють структуру цієї системи, не визначено джерела її розвитку та збагачення. До коректного розв’язання цих питань можна підійти через їх вивчення у різних мовах – як генетично-споріднених, так і різносистемних. До зіставлення різносистемних мов лінгвістичні школи [23] підходили залежно від загальнотеоретичних позицій щодо розуміння принципових розбіжностей між генетичним спорідненням (покладеним в основу порівняльно-історичного мовознавства) [5] і типологічною близькістю мов [14], на яку спирається зіставно-типологічний метод. Сфери їхнього застосування Р. О. Якобсон розмежовував так: “Генетичний метод має справу зі спорідненням, ареальний – із суміжною спорідненістю мов, а типологічний – з ізоморфізмом. На відміну від споріднення і суміжної спорідненості, ізоморфізм не пов’язаний обов’язково ні з фактором часу, ні з фактором простору. Ізоморфізм може поєднувати різні стани однієї мови або два стани (як одночасних, так і віддалених у часі) двох різних мов, причому як мов, розташованих по сусідству, так і мов різних за походженням” [22, с. 102]. При цьому вчений вносить уточнення, що “...основна сфера встановлення генетичної спорідненості – це план вираження мови, представлений різними рівнями її звукового аспекту від конкретного поверхнево-фонетичного до досить абстрактного рівня репрезентації, традиційно іменованого морфологією” [22].

Актуальність пропонованої студії зумовлена її спрямуванням на вивчення мотиваційних можливостей словотворення різносистемних мов загалом та специфіки афіксального мотивованого словотворення корейської, російської та англійської мов зокрема, що сприятиме з'ясуванню спільних закономірностей у їх афіксальних системах та відмінних аспектів, властивих процесам словотвірної номінації кожної національної мови, зокрема корейської, російської й англійської.

Методологічні передумови пропонованого дослідження 6 поєднання зіставно-типологічного й порівняльно-історичного підходів до аналізу афіксації в корейській, російській та англійських мовах, що є необхідними для визначення спільних і відмінних характеристик в афіксальних системах цих мов, а також виявлення продуктивності афіксації у кожній із зіставлювальних мов.

Мета нашого дослідження полягає у встановленні типології афіксальних засобів словотворення в корейській, російській та англійській мовах шляхом зіставлення моделей творення слів за допомогою афіксів у кожній із цих мов.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. З проблемою різного ступеня мовної (генетичної) спорідненості пов'язане питання про методи, застосовувані для встановлення часу розпаду передбачуваної прамови у віддаленому минулому. Метод глотохронології, уперше сформульований М. Сводешем ще 1963 року, на думку лінгвістів [18], не може розглядатися як цілком достовірний, адже сумнівно, що може бути доведена відносна стабільність суттєвих мовних змін.

Різні точки зору лінгвістів на типологію, на думку В. Скалічки [19], а в зв'язку з цим і дещо відмінні результати аналізованого матеріалу типологів сприяли новим підходам до методики проведення зіставних досліджень, зокрема застосуванню семантичного принципу при зіставленні. Як відзначає

М. П. Кочерган, необхідність семантичного принципу в контрастивних дослідженнях є очевидною [10, с. 24]. "Повний контрастивний аналіз лексико-семантичних систем мов повинен включати зіставлення на всіх її рівнях (від значень – до лексико-семантичних полів), причому аналіз повинен ґрунтуватися на **принципі системності**, відповідно до якого слід брати до уваги всі зв'язки й відношення між одиницями кожної зіставлюваної мови: 1) *парадигматичні* (внутрішньослівні, синонімічні, антонімічні, гіперо-гіпонімічні й міжпольові), 2) *синтагматичні*, які уточнюють й об'єктивізують результати парадигматичного вивчення, та 3) *епідигматичні*, які не лише уточнюють перші два аспекти, а й сприяють з'ясуванню ономасіологічного й прагматичного рівнів (це передусім внутрішня форма слова як мотивуюча ознака, яка по-різному представлена в семантиці слова)" [11, с. 3].

Виходячи з принципу системності, зазначає М. П. Кочерган, роль еталона зіставлення повинна виконувати інтернаціональна за своєю суттю когнітивна система – сукупність знань про дійсність, однаковою мірою незалежна від зіставлюваних мов. Але оскільки така система в термінах семантики ще до кінця не описана [12, с. 4], то її частково компенсує **семантичний принцип.** "Опора на семантику дає змогу розкрити максимально широку сукупність системно зумовлених структурних характеристик мови, що в свою чергу дозволяє розкрити взаємовідношення між мовою і мисленням" [12].

Цілком погоджуємось із М. П. Кочерганом, що і цей принцип не може вважатися до кінця вичерпним, адже в мовознавчій науці "відсутні повні семантичні словники, які б фіксували всі наявні в мовах значення. Брак таких словників призводить до суб'єктивізму в дослідженнях. Ідеальним варіантом був би універсальний семантичний словник. А поки що дослідникам залишається відштовхуватися від значень слів однієї з зіставлюваних мов, причому для цього використовуються дані тлумачних словників, які не бездоганні в плані стратифікації значень (непоодинокі випадки, коли слова з ідентичною семантикою в словниках зіставлюваних мов мають неадекватну кількісну та якісну характеристику, і навпаки)" [11, с. 6].

Наступний **принцип** – це врахування **національно-культурного компонента** зіставлюваних мовних систем. У семантичній структурі, з одного боку, міститься “мала семантика”, а з іншого, – “сума додаткових співзначень та емоційних уявлень – “велика семантика”, які відображають “внутрішнє життя слова” і в сукупності своїх складників утворюють “ідіосемантику”, максимально наближену до внутрішньої форми слова” [20]. Уже сама внутрішня форма номінативних одиниць відбиває національний спосіб об’єктивації результатів пізнавальної діяльності, національну ментальність.

Останнім часом наголошується на ефективності **міжмовного зіставлення слів за внутрішньою формою** [1], яке передбачає “встановлення спільного й відмінного на рівні взаємозв’язку зовнішньої та внутрішньої форми з лексичним наповненням порівнюваних слів” [13]. Внутрішня форма слова – унікальний семантичний і формальний феноменом, який здавна привертає увагу не тільки мовознавців, а й психологів, логіків, філософів. Із зацікавлення до першослова власне й розпочинається історія мовознавства як наукової галузі.

Ознака міжмовних відмінностей у внутрішній формі слів, на перший погляд, виходить за межі контрастивістики. Проте своєрідність внутрішньої форми слів і полягає в тому, зазначає О. В. Тищенко [21], що вона є постійним індикатором історичної пам’яті, нагадуючи нам про минуле народу, про те, як і чому думки, особливості світобачення втілювалися у ті чи інші слова.

Загальнотеоретична й лінгвофілософська категоріальність внутрішньої форми слова випливає і з того, що саме ця ознака стала фокусом лінгвістичних концепцій В. фон Гумбольдта й О. О. Потебні. До речі, саме в працях цих класиків мовознавчої науки вперше представлено зразки міжмовного аналізу внутрішньої форми у культурологічному аспекті. Так, О. О. Потебня розглядав внутрішню форму слова як творчу даність національної свідомості. Розвиваючи ідеї В. фон Гумбольдта [2], він зазначав: “Внутрішня форма слова є співвідношенням змісту думки до свідомості; вона показує, як уявляється людині його власна думка” [16, с. 83]. Для О. О. Потебні внутрішня форма слова не просто мотивуюча ознака, а динамічне явище, тобто те, що лежить в основі схожості нового і старого поняття та дозволяє одночасно сприймати все, що стоїть за законами асоціацій, створюючи відповідний образ на базі мовної мотивації.

Отже, внутрішня форма, виступаючи як основа мотивованості, виконує функцію з’єднувального ланцюжка між змістовою й формальною сторонами мовного знака [17]. Вона стає своєрідним ключем, що допомагає відкрити когнітивні й духовні особливості національних мовних картин світу, якщо береться за параметр міжмовного зіставлення. Очевидним є й те, що внутрішня форма, як правило, не помічається мовцем, якщо спеціально не звертати не це увагу [20] .

В. М. Русанівський виділив чотири явища, виявлені внаслідок зіставлення слів за внутрішньою формою: 1) спільність внутрішньої та зовнішньої форми при різному матеріальному (звуковому) вираженні; 2) відмінність як зовнішньої, так і внутрішньої форми слів з однаковим значенням;

3) відмінність внутрішньої форми у слів з однаковою зовнішньою формою;

4) спільність внутрішньої форми у слів з відмінною зовнішньою формою. Слова останньої (четвертої) групи є найбільш поширеними в плані типології зіставлення. Цілком зрозуміло, що більше спільного за ознакою первинної мотивації варто очікувати в споріднених мовах. А тому дуже часто однакова мотивація порівнюваних слів є наслідком звичайного калькування: пор. укр. *гуртожиток* – рос. *общежитие*.

Генетично і структурно віддалені мови також виявляють цілі групи лексичних відповідників, що містять спільні ознаки внутрішньої форми. Тут є не тільки цілком зрозумілі паралелі, але й слова, внутрішня форма яких відбиває спільні для різних націй гносеологічно значущі ознаки.

Національно-культурний компонент та внутрішня форма слова тісно пов'язані з національними асоціаціями, які для кожної мови є неповторними, однак ніколи не фіксуються в тлумачних та перекладних словниках. Це передусім: 1) асоціації, зумовлені внутрішньомовними чинниками (внутрішня форма слова, вплив переносних значень, словотворчі парадигми, звукові зближення тощо) та 2) асоціації, зумовлені національно-культурним контекстом у найширшому розумінні. Хоча ці асоціації належать до периферії семантичної структури значення слова, але дуже важливі для міжкультурного спілкування.

У сучасній зіставній семантиці дедалі більшого поширення набуває **соціо-семіотичний підхід,** завдання якого " вивчення лексичної семантики мов у зв'язку з пізнавальною діяльністю носіїв цих мов, когнітивними процесами, поняттями, у яких зафіксована певна картина світу, для того, щоб подолати межі, які відділяють одну від одної спільноти людей із різними культурами. Саме це пояснює той факт, що на сьогодні все більше активізується зіставлення різноструктурних мов, передусім слов'янських і європейських, їх внутрішніх закономірностей та розвитку. Водночас розширення культурних, політичних, економічних та інших зв'язків з народами Далекого Сходу зумовлює глибоке знання мовно-культурних фондів і цих країн [7, 8, 9, 15 та ін.].

Окреслені принципи (системності та мотивованості (внутрішня форма як основа мотивованості)) сприяли вибору релевантних методів зіставлення афіксальних засобів словотворення у різносистемних мовах.

У нашій роботі механізми афіксального словотворення розглядаються крізь призму теорії номінації у таких аспектах:

1) відносному – як формальний та семантичний зв'язок між словами-знаками і 2) абсолютному – як зв'язок між знаками та їхніми позначуваними. Відповідно до першого аспекту, словотворча мотивація – це відношення між двома спільнокореневими словами, значення одного з яких визначається через значення іншого. В акті словотворення одні одиниці є джерелами мотивації (мотивуючі слова), а інші – мотивованими.

Висновки. Застосовуючи системно зіставно-типологічний метод, у дослідженні було встановлено особливості корейських, російських і англійських похідних і твірних основ, на базі яких виведено типи мотивованого афіксального словотворення у зіставлюваних мовах. За допомогою методики словникових дефініцій було описано значення основ первинних та похідних одиниць корейської, російської та англійської мов; методика компонентного аналізу сприяла визначенню мінімальних спільних та відмінних сем у семантичній структурі похідних слів досліджуваних мов; валентного аналізу – виявленню продуктивних способів словотворчої сполучуваності афіксів із різними частинами мови в корейській, російській і англійській мовах; словотворчий аналіз було залучено для характеристики основ і конкретних афіксів, що відповідають релевантним словотворчим типам афіксації, кількісно-якісний аналіз дав змогу узагальнити кількісні дані щодо значень афіксальних засобів у зіставлюваних мовах. Ці методи становлять комплексну методику аналізу афіксації в корейській, російській та англійській мовах, яка здійснювалася в три етапи. На *першому етапі* зі словників було виписано лексеми з високопродуктивними, малопродуктивними та непродуктивними афіксами у кожній із зіставлювальних мов. На *другому етапі* за допомогою валентного аналізу було виявлено продуктивні способи словотворчої сполучуваності афіксів із різними частинами мови в корейській, російській і англійській мовах. *Третій етап* спрямовувався на характеристику основ і конкретних афіксів, релевантних словотворчим типам афіксації у зіставлюваних мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вендина Т. И. Словообразование как источник реконструкции языкового сознания / Т. И. Вендина // Вопросы языкознания. – 2002. – № 4. – С. 42–52.
2. Гумбольдт В. О различении строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества / Вильгельм Гумбольдт // Избранные труды по языкознанию. – М. : Прогресс, 1984. – С. 37 – 298.

3. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80–90-ті роки XX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ю. А. Зацний. – Київ, 1999. – 32 с.
4. Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства / Е. А. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – 2-е изд.— М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 90–141.
5. Иванов В. В. Типология и сравнительно-историческое языкознание / Вячеслав Всеволодович Иванов // ВЯ. – 1958. – № 5.
6. Каліущенко В. Д. Типологія значень словотвірних афіксів / В. Д. Каліущенко // Проблеми зіставної семантики. зб. наук. ст. – Вип. 7. – К., 2005. – С. 305 – 308.
7. Ким Г. Н. Антропонимия корейцев / Герман Николаевич Ким // Имена народов Казахстана. – Алма-Ата, 1990. – С. 77 – 90.
8. Ким Г. Н. История религий Кореи / Герман Николаевич Ким. – Алмати : Казак университети, 2001. – 230 с.
9. Ким Г. Н. История и культура корейцев Казахстана / Г. Н. Ким, Д. В. Мен – Алматы : Гылым, 1995. – 346 с.
10. Кочерган М. П. Слово і контекст (лексична сполучуваність і значення слова) / Михайло Петрович Кочерган. – Львів : Вища школа, 1980. – 184 с.
11. Кочерган М. П. Зіставна лексична семантика: проблеми і методи дослідження / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 1996. – №2 – 3. – С. 3 – 11.
12. Кочерган М. П. Про семантичний принцип контрастивних лінгвістичних досліджень / М. П. Кочерган // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. – К., 2003. – С. 3 – 7.
13. Манакин В. Н. Основы контрастивной лексикологии; близкородственные и родственные языки / Владимир Николаевич Манакин. – Кировоград : Кировогр. центр, 1994. – 262 с.
14. Мещанинов И. И. Типологические сопоставления и типология систем / Иван Иванович Мещанинов // НДВШ. Филол. Науки. – 1958. – № 3.
15. Мун Хе Ун. Учебное пособие по словообразованию / Хе Ун Мун. – Владивосток: Восточный институт, Дальневосточный гос. технический университет, 2001. – 147 с.
16. Потебня А. А. Слово и миф / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Правда, 1989. – 622 с.
17. Селіванова О. О. Когнітивний аспект контрастивної ономасіології / О. О. Селіванова // Мовознавство. – 2001. – №1. – С. 71 – 75.
18. Серебренников Б. А. Причины устойчивости агглютинативного строя и вопрос о морфологическом типе языка / Борис Александрович Серебренников // Морфологическая типология и проблема классификации языков. – М.– Л.: Наука, 1965. – С. 7 – 26.
19. Скаличка В. К вопросу о типологии / Владимир Скаличка // Вопр. языкознания. – 1966. – № 4. – С. 22–30.
20. Снитко Е. С. Внутренняя форма эмотивно-оценочных единиц в современном русском языке / Е. С. Снитко, Е. Е. Левинская // Русское языкознание. – 1992. – № 24. – С. 57– 62.
21. Тищенко О. В. Обрядова семантика у словянському мовному просторі / Олег Володимирович Тищенко. – К. : КДЛУ, 2000. – 236 с.
22. Якобсон Р. О. Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание / Роман Осипович Якобсон // Новое в лингвистике. – Вып. II. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1963. – С. 95–105.
23. Ярцева В. Н. К определению понятия “языковой тип” / Виктория Николаевна Ярцева // Лингвистическая типология. – М. : Наука, 1985. – С. 6–12.

У статті запропоновано новий підхід до зіставно-типологічного вивчення афіксальних засобів словотворення у різносистемних мовах. Узагальнено теоретико-методологічні засади вивчення словотворчого потенціалу різносистемних мов та описано методику зіставлення словотворчих афіксів у різносистемних мовах.

Ключові слова: *різносистемні мови, мотивоване словотворення, словотворча афіксація, словотворча модель.*

The article gives a new approach to contrastive and typological study of word-building means in distantly related languages. The theoretical and methodological fundamentals for the study of word-building potential was generalized and the regularities of the derivational processes in Korean, Russian and English were analyzed in this article.

Key words: *distantly related languages, motivated word-building, word-building affixation model, affixation model.*